

UDK 370;1;51(007)

Olimjon DUSHABOEV,
Guliston davlat universiteti p.f.f.d (PhD)
E-mail: odushaboev@mail.ru
Juman MIRMUXAMEDOV,
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: juman1956@gmail.ru
Shahnoza SHODMONQULOVA,
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: shakhmoza5511@gmail.ru

GDPI dotsenti, p.f.f.d (PhD) dot., M.B.Niyozov taqrizi ostida

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON INTERACTIVE APPROACHES TO IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN SECONDARY SCHOOLS

Annotation

Interactive classes and tasks performed by students form the roots of interactive approaches. The main difference between interactive classes and assignments and traditional exercises and assignments is that they are aimed not only at consolidating the learned material, but also at learning new things.

Key words: pedagogical technology, educational technology, interactive approach, creative tasks, work in small groups, cooperative learning pedagogy, game teaching method, learning educational games, problem solving, educational technologies.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА ОСНОВЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ПОДХОДОВ К ПОВЫШЕНИЮ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Аннотация

Интерактивные занятия и задания, выполняемые студентами, составляют корни интерактивных подходов. Основное отличие интерактивных занятия и заданий от традиционных упражнений и заданий в том, что они направлены не только на закрепление изученного материала, но и на усвоение нового.

Ключевые слова: педагогическая технология, образовательная технология, интерактивный подход, творческие задания, работа в малых группах, совместное обучение педагогики, игровой метод обучения, обучающие образовательные игры, решение проблем, образовательные технологии.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INTRAKTIV YONDASHUVLAR ASOSIDA DARS JARAYONINI TASHKIL ETISH

Annotatsiya

O'quvchilar tomonidan bajariladigan interaktiv mashg'ulotlar va topshiriqlar interaktiv yondoshuvlarning o'zagi bo'ladi. Interaktiv mashg'ulotlar va topshiriqlarning an'anaviy mashg'ulotlar va topshiriqlaridan asosiy farqi shundaki, ular nafaqat o'rganilgan materialni mustahkamlashga balki yangisini o'rganishga qaratilganligidir.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, ta'lim texnologiyasi, interaktiv yondashuv, ijodiy topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash, hamkorlik pedagogikasi, o'qitishning o'yin usuli, o'rganuvchi ta'lim o'yinlari, muammolar yechimi, ta'lim texnologiyalari.

Kirish. O'qitishning o'yin usuli chuqur tarixiy ildizlarga ega. O'yin qanchalik ko'p qirraligi ma'lum, u o'qitadi, rivojlantiradi, tarbiyalaydi, ijtimoiylashtiradi, o'ynatadi va dam oldiradi. Ammo tarixan uning vazifalaridan biri – o'qitish. O'yin o'zining paydo bo'lishining birinchi paytlaridan o'qitish shakli sifatida, real amaliy vaziyatlarni, ularni o'zlashtirish maqsadida ishlab chiqarishning boshlang'ich maktabi sifatida chiqishi shubha tug'dirmaydi. Zarur bo'lgan insoniy xususiyatlarni, sifatlarini, malakalarni va odatlarni, qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Hali qadimgi Afinadayoq (e.a. VI-IV asrlar) tashkillashtirilgan tarbiya va o'qitish tajribasi jo'shqinligiga musobaqa tamoyili singib ketgan edi. Bolalar, o'smirlar, o'spirinlar doimo gimnastikada, raqslarda, musiqalarda, so'z bahslarida musobaqalashib, o'zining eng yaxshi sifatlarini charxlab olganlar. O'sha paytdayoq harbiy o'yinlar – manevrlar, shtab mashg'ulotlari, "Janglar"da o'ynashgan. X asrda maktablarda o'qitish usullari orasida, shuningdek o'quvchilar musobaqalari, xususan ritorika ommabop bo'lib, qoloq o'qitish usuli bo'lgan. O'qituvchi o'qir edi, izohlash namunalarini keltirar edi, savollarga javob berar edi, bahslarni

tashkillashtirar edi. O'quvchilar xotirada eslab qolishga, qayta aytib berishga, sharhlashga, tasvirlashga, improvizatsiyalarga o'rganar edilar.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. G'arbiy Evropada Uyg'onish va reformatsiya davrida o'qitishning o'yinli usullaridan foydalanishga T.Kompanella va F.Rable chaqirgan edilar. Ular bolalar qiynalmasdan va go'yo o'ynaganday barcha fanlar bilan tanishishini hohlar edilar. XV-XVII asrlarda Yan Amos Komenskiy (1592 - 1670) barcha "Maktablar-darajalarni", "Maktablar-ustaxonalarni" o'yin joylariga aylantirishga chaqirgan edi. Uning fikricha har qanday maktab universal o'yin bo'lishi mumkin va maktabda bolalik, o'smirlik, o'spirinlik va hokazo yoshini hisobga olib barchasini o'yinlarda va musobaqada amalga oshirish lozim.

Jon Lokk o'qitishning o'yin shakllaridan foydalanishni tavsiya qilgan edi. J.J.Russo insonni fuqarolik tarbiyasi vazifalarini qo'yib, pedagogik tadbirlar dasturini taklif qilgan edi: ijtimoiy foydali mehnat, birgalikdagi o'yinlar, bayramlar. O'yinni pedagogik hodisa sifatida birinchilardan bo'lib Fridrix Fryobel tasniflagan, o'yin nazariyasi uning pedagogik g'oyasi asosi bo'lgan edi. O'yinni didaktiv ekanligini belgilab u, o'yin

bolani o'qitish vazifalarini yechishini, unga shakli, rangi, kattaligi haqida tasavvurni berishini, harakat madaniyatiga egalik qilishga yordam berishini isbotladi. O'yin shakllarining keyingi rivoji va ularni o'rganish, o'yin yordamida amalda barcha pedagogik vazifalar yechilishini ko'rsatdi.

Zamonaviy o'qitishning o'yin usulining shakllanishida faol o'qitish usullari nomini olgan o'qitish usullarining katta guruhlari rivoji uchun asos bo'lgan birinchi navbatda ishbilarmonlik o'yinlaridan foydalanishga tayangan. Ulardan foydalanishning nazariyasi bir qator kontseptsiyalarda, birinchi navbatda faol o'qitish g'oyasida asoslangan edi. Birinchi ishbilarmonlik o'yini sobiq ittifoqda 1932 yilda M.M.Birshteyn tomonidan ishlab chiqilgan va o'tkazilgan edi (M.M.Birshteyn, 1989). O'yinli o'qitish usuli darrov e'tirof etilib va gurkirab rivojlanishga yuz tutdi.

Tadqiqot metodologiyasi. Zamonaviy pedagogika interaktiv yondashuvlarning bir butun zahirasiga boy bo'lib, ularning orasidan eng muhimlaridan quyidagilarni ajratish mumkin: ijodiy topshiriqlar; kichik guruhlarda ishlash; o'rganuvchi ta'lim o'yinlari (rolli, imitatsiya, ishbilarmonlik va ta'lim o'yinlari); jamoatchilik resurslaridan foydalanish (mutaxassisni taklif etish, ekskursiyalar); ijtimoiy loyihalar va ta'limning boshqa auditoriyadan tashqari usullari (ijtimoiy loyihalar, musobaqalar, radio va gazetalar, filmlar, spektakllar, ko'rgazmalar, taqdimotlar, qo'shiqlar va ertaklar); chigal yozdi mashqlar; yangi materialni o'rganish va mustahkamlash (interaktiv ma'ruza, ko'rgazmali qurollar, video va audiomateriallar bilan ishlash, "O'quvchi o'qituvchi o'rnida", "Hamma bir-birini o'qitadi, mozaika (nafis arra), savollardan foydalanish, Suqrotano dialogi); murakkab va bahsli masalalarni va muammolarni muhokama qilish ("O'ringni egalla (fikrlar shkalasi)", "Yakka o'zi-ikkalasi-hamma birga", "Karusel" (ot o'yin, chalkashlik), "Televidenie uslubida tok-shou bahsi", debatlar, simpozium); muammolar yechimi ("Yechimlar daraxti", "Aqliy hujum", "Chigal ishlari tahlili", "Muzokaralar va mediatsiya" va "Zinapoyalar va varrakchalar") [2].

Ijodiy topshiriqlar. Ijodiy topshiriqlar deganda biz talabalardan ijodkorlikni ta'lab qiluvchi, bir nechta yondashuvlarga ega bo'lgan, tarkibida noma'lum katta yoki kichik elementlaridan iborat topshiriqlar majmuisini tushinamiz. Ijodiy topshiriq har qanday interaktiv usulning mazmuni, asosini tashkil etadi. Ijodiy topshiriq (ayniqsa amaliy va talaba hayotiga yaqini) ta'lim jarayoniga ma'no bag'ishlaydi, talabalarni ijodkorlikka undaydi. Ijodiy topshiriqlargi javobning noma'lumligi va talabaning shaxsiy tajribasi va o'z hamkori, do'sti tajribasiga asoslangan o'zining shaxsiy "To'g'ri" yechimini topish imkoniyati, ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari va pedagogning hamkorligi talabalarga muloqoti uchun poydevor yaratishga imkoniyat beradi. Ijodiy topshiriqlarni tanlash pedagog uchun ijodiy topshiriq hisoblanib, quyidagi mezonlarga javob berishi lozim. Ijodiy topshiriqlar:

- yagona murakkablikdagi javob yoki yechimga ega bo'lmasligi;
- o'quvchilar uchun amaliy va foydali bo'lishi;
- o'quvchilar hayotiga bog'langan bo'lishi;
- o'quvchilarda qiziqish uyg'otadigan bo'lishi;
- ta'lim maqsadlariga imkon qadar xizmat qiladigan bo'lishi lozim.

Agar talabalar ijodiy topshiriqlar bilan ishlab o'rganmagan bo'lsalar, avval oddiy topshiriqlarni, keyin esa tobora murakkablashib boradigan topshiriqlarni tanlash lozim bo'ladi.

Kichik guruhlarda ishlash. Kichik guruhlarda ishlash – bu eng ommabop strategiyalardan biri bo'lib, u barcha o'quvchilarni topshiriqni bajarishda ishtirok etishga, hamkorlik malakalari va shaxslararo muloqot (xususan, faol eshitish ko'nikmasi, umumiy fikrni va paydo bo'layotgan

kelishmovchiliklarni hal qilish)ning amaliy tomonini rivojlantirishga imkon beradi. Buning hammasi odatda katta jamoada ishlaganda bu imkoniyatlar bo'lmaydi. Kichik guruhda ishlash – masalan mozaika, debatlar, jamoatchilik tinglovleri, imitatsiyalarning barcha turlari va boshqalar kabi ko'pgina interaktiv usullarning ajralmas qismidir.

Kichik guruhda ishlashni tashkil etishda quyidagi jihatlarga diqqatni qaratish lozim bo'ladi. O'quvchilar guruh topshiriqlarini bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga egaligiga ishonch hosil qilish kerak. Bilimlarning yetishmasligi juda tezda o'zini salbiy natijasini bildiradi – o'quvchilar topshiriqni bajarish uchun harakat qilmay qo'yadi. Kichik guruhga berilayotgan topshiriqlar imkoni boricha aniqroq bo'lishiga harakat qilish kerak. Guruhning bittadan ortiq yoki ikkita topshiriqni, juda aniq bo'lsa ham, idrok etish ehtimoli kam, shuning uchun topshiriqlarni doskada va (yoki) kartochkalarda yozab qo'yish maqsadga muvofiq. Guruhga topshiriqni bajarish uchun yetarli vaqt berish kerak.

Hamkorlik pedagogikasi. Hamkorlik pedagogikasi – "Men aytganimday qil" yoki "Men kabi qil" klassik tamoyilga asoslangan pedagogikadir. Hamkorlik pedagogikasida avval tayanch maqsad qo'yib olinadi, keyin esa uning bajarilishi bo'yicha talabalardagi ishonch qo'llab-quvvatlanadi. Asosiysi – tayanch maqsadni bajarishga yaqinlashtiruvchi amaliy ishlar hisoblanadi.

Pedagog-novatorlar har qanday o'quvchi hamkorlik pedagogikasida ishlay olishini izhor qildilar. Pedagog o'quvchiga o'zining individualligini saqlab qolishiga yordam berishi, ehtiyojlarini aniqlashi, uning intellektual va ahloqiy qobiliyatlarini rivojlanishida yordam berishi kerak. Hamkorlik pedagogikasining asosiy g'oyalari quyidagilar bo'lib, xususan: o'quvchini eng yaqin rivojlanish bo'yicha o'qitish; majburlamasdan o'qish; materialni yodlab olishni istisno qilish uchun tayanch sxema ko'rinishida joylashtirilgan hal qiluvchi so'zlar, belgilar to'plami; quvib o'tish g'oyasi; yirik bloklar g'oyasi; tanlov erkinligi g'oyasi; dialogik fikrlash g'oyasi; auditoriyaning intellektual ko'rinishi g'oyasi; o'qituvchilar va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati g'oyasi; mativatsiyani shakllantirish g'oyasi.

Hamkorlik pedagogikasida ta'limni demokratlash-tirishning yo'llari va yo'nalishlari:

- o'qitishning variativligi asoslandi;
- ta'lim mazmunini yangilash, o'quv reja va fan dasturlarini qayta ko'rib chiqish bo'yicha taklif qilindi;
- o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiriladi;
- o'quvchilarning kun yarmini tashkil qilish;
- o'quvchilarning o'z-o'zini hurmati qilish g'oyasi

[4].

Tahlil va natijalar. Metodikaning belgilari va xususiyatlari. O'qitishning o'yin usullari o'yin kabi xususiyatlar xosdir:

- o'qituvchi ko'rsatmasi bo'yicha bajariladigan, ammo uning ishtirokisiz va o'quvchilar tomonidan hohishi bo'yicha amalga oshiriladigan faoliyat jarayonidan qoniqish hosil qilgan holda erkin rivojlantiruvchi faoliyat;
- ijodiy, improvizatsiya qilingan, o'z xarakteriga ko'ra faol faoliyat;
- emotsional zo'riqqan, ko'tarilgan, musobaqaviy, raqobatdosh faoliyat;
- o'yin mazmunini va jamoatchilik tajribasi elementlarini aks ettiruvchi to'g'ri va bilvosita qoidalar doirasida kechuvchi faoliyat;
- inson hayotining professional yoki ijtimoiy muhiti modellashtiriladigan, imitatsiya xarakteriga ega bo'lgan faoliyat;
- harakat joyi va davomiyligi, zamon va vaqt doiralarida ajratib qo'yilgan faoliyat. (V.Kruglikov, 1999).

O'yinning eng muhim xususiyatlariga o'yinda ham o'quvchi ham kattalar go'yo eng ekstremal vaziyatlarda, qiyinchilikni yengib o'tish kuchi chegarasida harakat qilishi dalilni hisoblaydilar. Buning ustiga faollikning bunchalik yuqori darajasiga, ular deyarli doimo ko'ngilli, majburlamagan holda erishadilar.

Yuqori faollik, o'yinning emotsional bo'yalganligi ishtirokchilar ochiqqligining yuqori darajasini ham tug'diradi. Inson ochiladi, o'yinda psixologik himoyani ulotiradi, ehtiyotkorlikni yo'qotadi, o'zi bilan o'zi bo'ladi. Bu o'yin ishtirokchisi o'yin vazifalarini yechadi, ularga qiziqadi va shuning uchun boshqa tomondan qarama-qarshi harakatga tayyor emasligi bilan tushunilishi mumkin. Diqqatning ma'lum bir tarqoqligi vaziyatida ba'zan insonni uning uchun yangi dunyoqarashni qabul qildirishga ishontirish osonroq ekanligini eksperimentlar ko'rsatdi. Insonning diqqatini bironta unchalik ko'p bo'lmagan narsa bilan boshqa tomonga tortilsa,

ishontirish samarasi yanada kuchliroq bo'ladi (V.V.Boyko, 1983). Qandaydir darajada bu o'quvchi-talabning o'yin vaziyatlariga ta'siri yuqori mahsuldorligi bilan belgilanishi mumkin.

Xulosa va takliflar. O'qitishning o'yin usuli boshqa ta'lim texnologiyalardan shunisi bilan farq qiladiki, o'yin:

1. Yaxshi ma'lum bo'lgan, har qanday yoshdagi inson uchun harakatning odatiy va sevimli shakli.

2. O'yin vaziyati o'zining mazmunli tabiati hisobiga ishtirokchilarni o'yin faoliyatiga jalb qiluvchi va ularda yuqori emotsional va jismoniy zo'riqishni chaqiruvchi faollashtirishning samarali vositalaridan biri. O'yinda qiyinchiliklar, to'siqlar, psixologik qiyinchiliklar sezilarli darajada yengil yengib o'tiladi.

Interaktiv yondashuvlar asosida o'quv jarayonini tashkil etilishi albatta, ta'lim sifatini kafolatlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Турдибоев, Д., Гаимназаров, О., Эшниязов, А., Душабоев, О. (2023). Таълим тизимида инновацион технологиялардан фойдаланиш ва уларнинг сифатини баҳолаш. Евразийский журнал технологий и инноваций, 1(5 Part 2), 46-52.
2. Dushaboev, O., Turdiboev, D., & Zokirov, A. (2020). Improvement of teaching geometry based on pedagogical synergetical principles. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(08), 5268-5276.
3. Душабоев, О.Н. (2019). Роль принципов синергетического подхода в обучении математике в общеобразовательных школах. Среднее профессиональное образование, (11), 53-55.
4. Tojiev M., Gaymnazarov O.G., Dushaboev O.D. Ta'lim tizimi sifatini yangilash istiqbollari. Global Oliy talim tizimida ilmiy tatqiqotlarning zamonaviy uslublari mavzusidagi Halqaro ilmiy konferentsiyasi. T 2014, 297-bet.
5. Dushaboev O.N. Sinergetika va uning ta'lim tizimidagi o'rni. Ta'lim, fan va innovatsiya. T – 2018, 49-bet.
6. Turdiboev D., Dushaboev O. Methods of Proving Theorems Training. Eastern European Scientific Journal" Germaniya-2016. 43-bet.
7. Dushaboev O.N. Sinergetika va uning ta'lim tizimiga tatbiqi. Oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv fanlarining modulli o'qitish metodikasi va amaliyoti, mavzusidagi Respublika ilmiy amaliy konferentsiyasi T-2017. 15-bet.